

Mentalisaatio lastensuojelussa

Kirjallisuuskatsaus mentalisaation ilmentymisestä lastensuojelun asiakastyössä

Kandidaatintutkielma
Turun yliopisto
Sosiaalitieteiden laitos
Sosiaalityö

Laatija:
Nette Saikkonen

2.1.2026
Turku

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu
Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

Kandidaatintutkielma

Oppiaine: Sosiaalityö

Tekijä: Nette Saikkonen

Otsikko: Mentalisaatio lastensuojelussa : Kirjallisuuskatsaus mentalisaation ilmentymisestä lastensuojelun asiakastyössä

Ohjaaja: Yliopisto-opettaja Minna Alin

Sivumäärä: 23 sivua

Päivämäärä: 2.1.2026

Tässä kandidaatintutkielmassa selvitan narratiivista kirjallisuuskatsausta hyödyntäen, miten mentalisaatio ilmenee lastensuojelun asiakastyössä. Aineistonani käytän vuosina 2020–2024 julkaistuja vertaisarvioituja artikkeleita, jotka käsittelevät mentalisaatiota tai lastensuojelun asiakastyöskentelyä. Teoreettisena viitekehystenäni käytän mentalisaatioteoriaa sekä aiempaa tutkimusta mentalisaatiosta. Lisäksi käyn tiivistetysti läpi lastensuojelun ominaispiirteet sekä asiakastyöskentelyn osana sosiaalityöntekijän ammatillista työnkuvaa. Tavoitteenani on rakentaa kokonaiskuvaa mentalisaatiosta lastensuojelun kontekstissa, tuottaa uutta tietoa mentalisaatiosta osana lastensuojelun asiakastyöskentelyä sekä lisätä tietoisuutta mentalisaation merkityksestä lastensuojelussa.

Tulosten pohjalta voin todeta, että mentalisaation ja lastensuojelun asiakastyöskentelyn välinen yhteys on dynaaminen. Mentalisaatio siis vaikuttaa asiakastyöskentelyyn, mutta myös asiakastyöskentely voi vaikuttaa mentalisaation ilmenemiseen. Mentalisaation dynaamisuus ilmenee luottamuksellisen asiakassuhteen rakentumisessa ja asiakastyöskentelyn etenemisessä. Mentalisoivan asenteen kehittäminen voi olla myös lastensuojelutyön tavoitteena. Aineistosta nostan esille myös mentalisoivalle sosiaalityöntekijälle ominaisia piirteitä, joita ovat muun muassa uteliaisuus, avoimuus ja empatia. Lisäksi totean mentalisoivan asenteen ylläpitämisen asiakastyöskentelyssä olevan pitkälti sosiaalityöntekijän vastuulla, mikä korostaa tietoisien mentalisaation merkitystä osana sosiaalityöntekijän ammatillista roolia.

Aineistossa esitetyt mentalisaation piirteet ovat pitkälti linjassa aiemman tutkimuksen kanssa. Uteliaisuus, avoimuus, reflektiivisyys ja empatia voidaan kuitenkin mieltää sosiaalityöntekijöille olennaisiksi piirteiksi mentalisaation ulkopuolellakin. Mentalisaatiota on tutkittu lastensuojelun kontekstissa melko vähän, mikä korostaa tutkielmani tarpeellisuutta ja jatkotutkimuksen tarvetta. Lisäksi mentalisaation hyödyllisyydestä ja merkityksellisyydestä sosiaalityössä on vain vähän empiiristä näyttöä, ja tutkimusten otokset ovat pieniä tulosten yleistettävyyden kannalta. Mentalisaation vakiinnuttaminen osaksi sosiaalityöntekijöiden sanastoa sekä työskentelyä voi siis olla eduksi mentalisoivan asenteen säilyttämiseksi lastensuojelun asiakastyössä sekä muilla sosiaalityön kentillä.

Avainsanat: mentalisaatio, lastensuojelu, asiakastyö

Sisällysluettelo

1	Johdanto	4
2	Mentalisaatio	5
2.1	Mentalisaatioteoria	5
2.1.1	Mentalisaation ulottuvuudet	6
2.2	Mentalisaatio käytännössä	8
2.2.1	Puutteellinen tai estynyt mentalisaatio	8
2.2.2	Mentalisaatiota edeltävät toimintatavat	8
2.2.3	Toimiva ja kehittyvä mentalisaatio	9
3	Lastensuojelun asiakastyö	11
3.1	Lastensuojelun ominaispiirteet	11
3.2	Asiakastyö lastensuojelussa	12
4	Tutkimusasetelma	14
4.1	Tutkielman tavoite ja tutkimuskysymykset	14
4.2	Tutkimusmenetelmät	14
4.3	Aineisto	15
5	Mentalisaatio lastensuojelussa	17
5.1	Mentalisaatio lastensuojelun asiakastyöskentelyssä	17
5.1.1	Luottamuksellinen asiakassuhde	17
5.1.2	Puutteellinen mentalisaatio lastensuojelussa	18
5.1.3	Mentalisaatio asiakastyöskentelyn tavoitteena	20
5.2	Mentalisoiva sosiaalityöntekijä	21
6	Johtopäätökset	23
	Lähteet	27
	Liitteet	30
	Liite 1. Aineisto	30
	Liite 2. Lyhenteet	31

1 Johdanto

Lastensuojelun asiakastyössä luottamuksellisen asiakassuhteen rakentaminen on edellytys pitkäkestoiselle ja vaikuttavalle työskentelylle. Asiakastyössä keskeiseksi osoittautuu mentalisaatiokyky, jolla tarkoitetaan yksilön kykyä asettua toisen asemaan ja ymmärtää omia sekä toisen tunteita, ajatuksia ja aikomuksia (Allen, Fonagy & Bateman 2008; Fonagy 1991). Mentalisaation merkitys lastensuojelussa korostuu, kun kohdataan lapsia ja asiakasperheitä, joiden tilanteet ovat monitahoisia ja haastavia.

Mentalisaatiokyvyn tarkastelu suhteessa asiakastyöskentelyyn on tärkeää, sillä mentalisaation voidaan ajatella liittyvän suoraan lastensuojelutyön laatuun ja vaikuttavuuteen. Systeeminen työote on viime vuosina noussut keskiöön suomalaisessa lastensuojelussa, ja sen perustana on ajatus dialogista, luottamuksesta sekä lapsen ja perheen tilanteen kokonaisvaltaisesta huomioidmisesta (Aaltio, Isokuortti & THL 2019; Fagerström 2016). Mentalisaatio kytkeytyy tähän olennaisesti, sillä se voi auttaa sosiaalityöntekijöitä säilyttämään uteliaan ja niin sanotun eittietävän asenteen, tukemaan perheen toimijuutta sekä refleктоimaan omaa ja asiakasperheen toimintaa haastavissakin vuorovaikutustilanteissa. Lastensuojelun asiakkaiden kanssa tämä voi tarkoittaa esimerkiksi työntekijän kykyä huomata ja sanoittaa tunteita, joihin lapsi ei itse vielä löydä sanoja, sekä joustavuutta sopeuttaa omaa työskentelyä asiakkaan yksilöllisiin tarpeisiin.

Mentalisaatiota on tutkittu huomattavasti psykologian kentällä sekä yhteydessä vanhemmuuteen (esim. Fonagy & Target 1997; Aras, Fonagy, Campbell & Rosan 2024). Mentalisaatiokyvyn ja lastensuojelun asiakastyön yhteyksiä on tutkittu kansainvälisesti, mutta monissa artikkeleissa korostuu kritiikki empiirisen tutkimusaineiston rajallisuudesta ja tulosten yleistettävyydestä (esim. Adkins, Reisz, Hasdemir & Fonagy 2022; Rosso 2022) sekä mentalisaatioteorian vieraudesta sosiaalityön kentällä (esim. Casey 2022). Suomalainen tutkimus mentalisaatiosta sosiaalityön kontekstissa on näyttäytynyt vähäisenä, mikä korostaa entisestään tutkimuksen tarpeellisuutta. Tutkielmassani esittelen käytännön havaintoja mentalisaation ilmentymisestä lastensuojelussa. Näiden havaintojen avulla voidaan tavoitteellisesti kehittää lastensuojelun asiakastyöskentelyä hyödyntämällä mentalisaatiota. Lisäksi avaan näkökulmia siihen, miten mentalisaatiota voidaan tarkoituksenmukaisesti vahvistaa sosiaalityön avulla.

2 Mentalisaatio

Teoreettisena käsitteenä mentalisaatio on melko uusi ja suomalaisessa sosiaalityön kontekstissa kohtalaisen tuntematon. Käytännössä mentalisaatio voi ilmetä eri tavoilla riippuen yksilön mentalisaatiokyvyn laadusta. Mentalisaatiossa on kuitenkin huomattava ero puhuttaessa lapsesta, jonka mentalisaatio on vasta kehittymässä, tai henkilöstä, jonka mentalisaatiokyky on puutteellinen esimerkiksi persoonallisuushäiriön takia. Siksi onkin tärkeää tunnistaa, miten mentalisaatio ilmenee käytännössä. Tässä luvussa käsittelem mentalisaatioteoriaa sekä puutteellisen ja toimivan mentalisaation ilmenemistä käytännössä.

2.1 Mentalisaatioteoria

Mentalisaatio (eng. *mentalization*) on Peter Fonagyn 1990-luvulla määrittelemä käsite, jolla tarkoitetaan kykyä ja halua käsittää omia ja toisten mielentiloja sekä hahmottaa käyttäytymistä mielentilojen kautta. Fonagyn mentalisaatioteoria on yhteydessä Permackin ja Woodruffin (1978, viitattu teoksessa Fonagy 1991, 640–641) mielen teoriaan, eli kykyyn ottaa huomioon omat ja muiden mielentilat käyttäytymisen ymmärtämisessä ja ennustamisessa. (Fonagy 1991; Pajulo, Salo & Pyykkönen 2015.) Allen, Fonagy ja Bateman (2008, 4) kuvaavat mentalisaatiota käyttäytymisen havainnointina ja tulkitsemisenä, joka yhdistetään tarkoituksenmukaisiin mielentiloihin (eng. *mental states*). Näitä mielentiloja ovat muun muassa tunteet, ajatukset, uskomukset ja tarkoitusperä, ja ne voivat olla tietoisia tai tiedostamattomia (Fonagy 1991; Pajulo ym. 2015; Fonagy & Allison 2012).

Mentalisaatio on käsitteenä osittain sidoksissa reflektion sekä empatian käsitteisiin. Kallandin (2017, 134) mukaan reflektiivinen kyky tai toiminta (eng. *reflective function*) on mentalisaatioon perustuvaa käytännön toimintaa. Mentalisaatio mielletään huomion kohdistamisena mielentiloihin, kun taas reflektiokyky tarkoittaa valmiutta reagoida paitsi muiden ihmisten käyttäytymiseen myös omaan käsitykseen toisten mielentiloista (Fonagy & Target 1997). Niitä ei kuitenkaan tule automaattisesti liittää toisiinsa, sillä toimivasti mentalisoiva yksilö ei välttämättä pysty korkeatasoiseen reflektioon esimerkiksi vanhemman roolissa (Kalland 2017). Myös empatia, eli toisten tunnetilojen tunnistaminen, niihin samaistuminen ja sensitiivinen reagoiminen, on osa mentalisaatioprosessia, mutta mentalisaatio kohdistuu muihinkin mielentiloihin kuin tunteisiin. Lisäksi empatiaa koetaan yleensä muuta kohtaan, kun taas mentalisaation kohteena voi olla myös omat mielentilat. (Allen ym. 2008, 55–57.) Mentalisaatio toimii siis laajempänä yläkäsitteenä reflektiolle ja empatialle (Kalland 2017).

Mentalisaatio on kyky, jonka kaikki omaavat jo syntyessään, mutta sosiaalinen ympäristö sekä yksilölliset tekijät määrittävät pitkälti mentalisaation kehittymistä (Fonagy & Bateman 2019, 4). Mentalisaatiokyky alkaa kehittymään lapsuudessa noin 3–4 vuoden iässä, jolloin lapsi alkaa hahmottamaan oman mielensä erillisenä toisten ihmisten mielistä (Fonagy 1991). Vanhemman mentalisaatiokyky – tai sen puute – voi kuitenkin vaikuttaa lapsen mentalisaation kehittymiseen. Mentalisoivat vanhemmat voivat edistää lapsen mentalisaatiokyvyn kehittymistä, sillä lapsi oppii mentalisoimaan ollessaan itse mentalisaation kohteena, eli kun vanhemmat ottavat hänen tunteensa, tarpeensa sekä muut mielentilat huomioon sensitiivisesti (Allen ym. 2008, 316). Toisaalta mentalisaatiokyvyn merkitys lasten ja vanhempien välisessä vuorovaikutuksessa ei tyypillisesti ole tiedostettua, joten sen kehittyminen voidaan myös ajatella osana turvallisen kiintymyssuhteen muodostumista (Luyten, Campbell, Allison & Fonagy 2020). Esimerkiksi vauvan tunnetilojen peilaaminen, lapsen kanssa leikkiminen ja turvallinen vanhemmuus voivat auttaa kehittämään lapsen mentalisaatiokykyä, kun taas kaltoinkohtelu ja epävaakaat kasvuolosuhteet voivat haitata mentalisaation kehittymistä tai jopa estää mentalisoimisen (esim. Fonagy & Allison 2012; Fonagy & Target 1997; Pajulo ym. 2015; Kalland 2017).

Mentalisaation kehittyminen on yhteydessä myös episteemiseen luottamukseen (eng. *epistemic trust*). Episteeminen luottamus tarkoittaa avoimuutta sosiaalisessa kanssakäymisessä saadulle tiedolle, joka on henkilökohtaisesti relevanttia tai muuten yleistettävissä olevaa. Jos vanhempi on sensitiivinen ja mentalisoiva kasvattaja, lapsi oppii luottamaan tämän tarkoitukseen ja aitouteen, mikä heijastuu tulevaisuudessa luottamuksena muita kohtaan. (Fonagy, Allison & Campbell 2019.) Esimerkiksi lapsi luottaa vanhempaansa, kun tämä kertoo, miksi sakset kädessä ei saa juosta. Kaikki sosiaaliset kokemukset muovaavat yksilön episteemistä luottamusta. Toistuvat luottamusta rikkovat kokemukset lapsuudessa ja aikuisuudessa voivat johtaa episteemiseen epäluottamukseen ja valppauteen (eng. *epistemic mistrust*, *epistemic vigilance*). Toisin sanoen yksilö toistuvasti epäilee toisten kertoman tarkoitusta ja tiedon aitoutta etenkin silloin, kun ne eivät vastaa yksilön omia ajatuksia tai uskomuksia. (Fonagy ym. 2019; Fonagy & Bateman 2019, 15–17.)

2.1.1 Mentalisaation ulottuvuudet

Mentalisaatiolla on neljä ulottuvuutta: automaattinen ja tietoinen mentalisaatio; itsen ja muiden mentalisoiminen; kognitiivinen ja affektiivinen mentalisaatio; sekä sisäinen ja ulkoinen mentalisaatio (Lieberman 2007, viitattu teoksessa Fonagy & Bateman 2019, 8). Mentalisaation keskeisin ulottuvuus on tietoisien ja automaattisten ulottuvuus, sillä se määrittää, onko mentalisaatio

tarkoituksenmukaista (Fonagy & Bateman 2019; Pajulo ym. 2015). Tietoinen mentalisaatio voidaan mieltää hitaana ja harkittuna toimintana, joka vaatii tarkkaavaisuutta ja reflektointia. Automaattinen mentalisaatio on tyypillisesti nopeaa prosessointia, joka ei vaadi tietoista ponnistelua. Jokapäiväisessä vuorovaikutuksessa mentalisaatio on lähinnä tiedostamatonta ja automaattista, sillä tuttu ja turvallinen ympäristö harvemmin vaativat kohdennettua mentalisaatiota. Toimivan mentalisaation (kts. luku 2.2.3) omaavat yksilöt voivat vaihtaa automaattisesta tiedostettuun mentalisaatioon tarvittaessa. (Fonagy & Bateman 2019, 7–9.) Esimerkiksi mentalisoiva vanhempi pystyy vastaamaan lapsensa tunnetiloihin tai sosiaalityöntekijä tarvittaessa sopeutuu asiakkaan voimakkaaseen tunnereaktioon tapaamisella.

Kognitiivisen ja affektiivisen mentalisaation ulottuvuus korostaa mielentilojen selittämistä sekä tunteiden ymmärtämistä. Sisäisen ja ulkoisen mentalisaation ulottuvuus puolestaan kuvaa sitä, millaisten tekijöiden pohjalta mentalisoidaan. Kognitiivinen mentalisaatio sisältää valmiuden tunnistaa, sanallistaa ja selittää mielentiloja, kun taas affektiivinen mentalisaatio on kyky ymmärtää mielentiloista aiheutuvia tunteita ja kokemuksia. Sisäinen mentalisaatio tarkoittaa kykyä hahmottaa toiminnan taustalla olevia sisäisiä mielentiloja esimerkiksi aiemman tiedon tai kokemuksen perustella, ja ulkoinen mentalisaatio tapahtuu nimenomaan ulkoisesti havainnoitavien tilojen, kuten ilmeiden ja eleiden, pohjalta. (Fonagy & Bateman 2019, 9–11.) Vaikka toisten ihmisten mentalisoiminen lähtökohtaisesti viittaa mielentilojen tulkintaan ulkoisten viitteiden perusteella, monissa vuorovaikutustilanteissa yksilöt tuntevat toisensa, mikä mahdollistaa toisen ihmisen mentalisoimisen myös sisäisesti.

Lastensuojelun asiakastyöskentelyssä kaikki mentalisaation ulottuvuudet ovat olennaisia, mutta tutkielmani kannalta tietoisesta ja automaattisesta mentalisaation ulottuvuudesta keskeisimmäksi. Toimivan vuorovaikutuksen ylläpitäminen sekä ammatillisen roolin säilyttämien vaativat sosiaalityöntekijöiltä dialogisuutta, tunnetaitoja, itsereflektiota ja toisen näkökulmaan asettumista (esim. Fagerström 2016, 39; Civil 2018). Toisin sanoen tietoinen mentalisaatio tukee sosiaalityöntekijän ammatillista osaamista ja vuorovaikutustaitoja. Lisäksi asiakkaan tietoisesta mentalisaation kehittäminen voi osoittautua keskeiseksi asiakastyöskentelyn kannalta.

2.2 Mentalisaatio käytännössä

2.2.1 Puutteellinen tai estynyt mentalisaatio

Käytännössä mentalisaatio on aina epävarmaa, sillä se perustuu mielentilojen tulkitsemiseen ja oletusten tekemiseen, mutta yksilön mentalisaatiokyky ja valmiudet reflektioon voivat vaikuttaa merkittävästi mentalisaation laatuun. Puutteellisen tai estyneen mentalisaation taustalla voi olla varhaiskasvatuksessa ilmenneiden puutteiden lisäksi esimerkiksi psykiatrinen häiriö, päihdeongelma, ihmissuhteisiin ja elämänhallintaan liittyvät ongelmat tai psyykkinen kuormitus. (Fonagy & Bateman 2019; Pajulo ym. 2015.) Turvattomuuden tunne, puutteellinen vanhemmuus, traumat ja psyykkiset häiriöt ovat osa monien lastensuojelun asiakkaiden elämää, ja ne ovat suoraan yhteydessä lapsen mentalisaatiokykyyn. Turvaton ja epävakaa lapsuus voi estää mentalisaatiokyvyn kehittymisen, mutta joidenkin lasten kohdalla se voi myös johtaa muiden mielentiloille herkistymiselle. (Fonagy, Gergely, Jurist & Target 2002; Bogdanović, Radev & Stanojević 2023.) Esimerkiksi epävakaa vanhemman kanssa elävä lapsi voi joutua jatkuvasti tutkailemaan vanhempansa tunnetiloja ja reaktioita varautuakseen niihin. Vaikka lapsen omat tunnetaidot ja omaan mielentilaan keskittyvä mentalisaatio ei pääse kehittymään, lapsi oppii havainnoimaan muita ihmisiä tarkemmin. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että lapsen mentalisaatiokyky kehittyy, sillä Fonagyn ym. (2002) mukaan mentalisaatiossa olennaista on myös omien mielentilojen tunnistaminen ja tulkitseminen.

Puutteellinen mentalisaatio voi ilmetä yhdellä tai useammalla mentalisaation ulottuvuudella ja johtua joko pitkäaikaisista tekijöistä tai hetkellisistä mielentiloista. (Fonagy & Bateman 2019; Pajulo ym. 2015.) Puutteellinen mentalisoiminen voi tarkoittaa käytännössä esimerkiksi omaan näkökulmaan jumiutumista, automaattisten oletusten tekemistä tai mentalisoimisen välttelyä ja yhteistyöhaluttomuutta (Luyten, Malcorps, Fonagy & Ensink 2019, 47). Puutteellinen mentalisaatio voi johtaa myös episteemiseen epäluottamukseen ja valppauteen (Fonagy ym. 2019). Siksi onkin tärkeää tunnistaa, miten puutteellinen tai estynyt mentalisaatio voivat ilmetä niin lapsen kuin aikuisenkin toiminnassa.

2.2.2 Mentalisaatiota edeltävät toimintatavat

Mentalisaation ollessa heikentynyt tai estynyt yksilöt tukeutuvat helposti mentalisaatiota edeltäviin toimintatapoihin (eng. *prementalizing modes*), joita ovat psyykkinen vastaavuus (eng. *psychic equivalence*), teleologinen päättely (eng. *teleological mode*) ja mielikuvituksellinen tila (eng. *pretend mode*). Psyykkisen vastaavuuden tilassa yksilö tulkitsee toimintaa omien tun-

teidensa ja ajatustensa pohjalta. Psykkinen vastaavuus on tyypillistä lapsilla, joiden mentalisaatiokyky on vasta kehittymässä, mutta voi esiintyä hetkellisesti tai pitkäkestoisesti myös aikuisissa. (Fonagy & Bateman 2019, 13; Allen ym. 2008, 90; Luyten ym. 2019, 49.) Psykkisen vastaavuuden tilassa yksilö siis ajattelee subjektiivisen kokemuksensa (esim. ”olit mielestäni ilkeä”) vastaavan toisen toiminnan taustalla olevia mielentiloja (”siispä tarkoituksesi oli olla ilkeä minua kohtaan”). Teleologisessa päättelyssä mielentiloja tulkitaan rajoittuneesti ja vain konkreettisen toiminnan perusteella, jolloin esimerkiksi kiintymys toista kohtaan koetaan todeksi vain, jos se ilmaistaan fyysisesti (Fonagy & Bateman 2019, 14). Mielikuvituksellisessa tilassa tunteet ja kokemukset sekä niiden käsittely irtaantuvat todellisuudesta. Käytännössä se esiintyy eri tavalla lapsilla kuin aikuisilla. Mielikuvituksellinen tila voi olla osana esimerkiksi tunteiden käsittelyä tai leikkiä (esim. ”leikki on totta, kunhan aikuinen ei keskeytä sitä”). Aikuiset sen sijaan saattavat käsitellä kokemuksiaan ja tulkita mielentiloja hypoteettisesti ilman, että kuvittelu yhdistyy todelliseen maailmaan. (Fonagy & Bateman 2019, 14; Allen ym. 2008, 91; Luyten ym. 2019, 49.)

Allen ym. (2008, 92) mukaan mentalisaatiota edeltävät toimintatavat estävät yksilöä asettumasta toisten näkökulmiin ja yhdistämästä mielentiloja todellisuuteen. Toimivan ja täysin kehittyneen mentalisaatiokyvyn omaava yksilö tiedostaa muiden näkökulmien olevan mahdollisia ja pystyy tietoisesti tai tiedostamattomasti suhteuttamaan toiminnan sen taustalla oleviin mielentiloihin.

2.2.3 Toimiva ja kehittyvä mentalisaatio

Toimivaa mentalisaatiota voidaan tarkastella sekä vuorovaikutuksellisten tekijöiden että yksilöön vaikuttavien tekijöiden kannalta. Vastavuoroinen mentalisaatio auttaa ylläpitämään rentoa ja joustavaa vuorovaikutusta, mikä tekee haastavienkin mielentilojen pohtimisesta turvallista. Mentalisoiva yksilö on utelias omia ja muiden mielentiloja kohtaan ja pystyy sietämään epävarmuutta ja tietämättömyyden tunnetta vuorovaikutuksessa. Joustavuus vaatii myös avoimuutta muiden näkökulmille, vaikka ne eivät vastaisikaan omia ajatuksia. Mentalisoiva yksilö on kuitenkin kohtuullisen skeptinen ja kriittinen vuorovaikutustilanteissa. Lisäksi on olennaista tarkastella tiedostamattoman ja esitietoisien toiminnan, kuten ennakkoluulojen, vaikutusta omiin ja muiden mielentiloihin. (Luyten ym. 2019, 46–47.)

Toimiva mentalisaatio edellyttää, että yksilö pystyy ylläpitämään kaikkia mentalisaation ulottuvuuksia riippuen kontekstista (Fonagy & Bateman 2019; Luyten ym. 2019). Esimerkiksi men-

talisoiva vanhempi pystyy tulkitsemaan lapsensa käytöstä muutenkin kuin teleologisesti ja suhtautumaan lapsen toimintaan ja eleisiin, kuten itkuun tai kiukutteluun, sensitiivisesti sekä pohdimalla, mikä on lapsen toiminnan taustalla (Aras ym. 2024). Uteliaisuus kytkeytyy mentalisaation ulottuvuuksien ylläpitämiseen olennaisesti. Utelias yksilö pystyy kohdentamaan huomionsa tarkoituksenmukaisesti toiminnan taustalla oleviin mielentiloihin ja haluaa ymmärtää niitä. Utelias ja avoin asenne mielentiloja kohtaan mahdollistaa vastavuoroisen reflektion vaativissakin vuorovaikutustilanteissa. (Fonagy ym. 2002; Fonagy & Allison 2012; Fonagy & Bateman 2019.)

Allen ym. (2008) korostavat uteliaan ja ei-tietävän asenteen merkitystä osana mentalisaatiota kehittäviä interventioita. Vaikka kiintymyssuhdehistoria voi ennustaa heikompaa mentalisaatiokykyä aikuisuudessa, mentalisaatio on pohjimmiltaan kehitettävä ominaisuus (Luyten ym. 2019; Allen ym. 2008). Mentalisaatioon pohjautuvia hoitomuotoja on kehitetty muun muassa epävakaan persoonallisuushäiriön hoitoon, mutta mentalisaatiota voidaan kehittää esimerkiksi psykoterapialla, mentalisaatioon pohjautuvalla terapialla, mindfulness-harjoituksilla tai muiden psykoedukatiivisten työmenetelmien avulla (esim. Luyten ym. 2020; Luyten ym. 2019; Pajulo ym. 2015.) Mentalisoivaa työtettä hyödyntävän ammattilaisen on tärkeää validoida potilaan tai asiakkaan näkökulmaa, mutta näkökulmia ja niiden taustalla olevia mielentiloja on myös haastettava. Toimivan mentalisaatiokyvyn kehittämisen kannalta on kuitenkin tärkeää tiedostaa omat virheelliset tulkintansa ja pyrkiä korjaamaan mahdolliset väärinymmärrykset. (Allen ym. 2008, 163–167.)

Toimivalla mentalisaatiolla on myös yhteiskunnallinen merkitys. Pajulo ym. (2015, 1055) esittävät mentalisoivan yhteisön ominaisiksi piirteiksi ”— *epävarmuuden sietämisen, nöyryyden, virheiden tunnustamisen ja tunnistamisen sekä anteeksi pyytämisen*”. Vuorovaikutukselle ominaisiksi piirteiksi nimetään ”— *uteliaisuus, kuunteleminen, eri näkökulmien pohdinta, joustavuus ja leikkisyys*”. Toimivan mentalisaation piirteet ovat siis yhteneviä sekä yhteiskunnallisella (Pajulo ym. 2015) että yksilötasolla (Luyten ym. 2019). Mentalisaation kehittäminen voi edistää yksilön hyvinvoinnin lisäksi hänen vuorovaikutustaitojaan, joiden vaikutus heijastuu hänen lähipiiriinsä. Esimerkiksi vanhemman mentalisaatiokyvyn kehittäminen voi edistää hänen lapsensa hyvinvointia ja kasvuolosuhteita. (Pajulo ym. 2015; Aras ym. 2024.) Mentalisaatiokyvyn ja mentalisoivan vuorovaikutuskulttuurin kehittäminen on eduksi niin yksilön kuin yhteiskunnan kannalta, mikä tekee mentalisaation tarkastelusta lastensuojelun kontekstissa oleellista.

3 Lastensuojelun asiakastyö

Lastensuojelu on merkittävä osa suomalaista palvelujärjestelmää. Lastensuojelussa kohdataan monenlaisia lapsia ja perheitä, joiden ongelmat ovat yksilöllisiä ja monitasoisia. Asiakastyökentely on lastensuojelun ydin, sillä jopa lastensuojelulaki (417/2004, 29 §) määrittää, että ”— *lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tai muun lastensuojelun työntekijän tulee tavata lapsi — riittävän usein henkilökohtaisesti.*” Tässä luvussa erittelen tiivistetysti lastensuojelun ominaispiirteitä, kuten lainsäädännön, palveluyksiköt ja asiakaskunnan, sekä asiakastyökentelyn yhtenä sosiaalityöntekijän työtehtävistä.

3.1 Lastensuojelun ominaispiirteet

Lastensuojelun tarkoitus on turvata lapsen hyvinvointi ja kasvuolosuhteet, jos lapsen ensisijaiset huoltajat eivät siihen kykene. Lastensuojelua ohjaa useat lainsäädännöt, kuten Suomen perustuslaki (731/1999), lastensuojelulaki (417/2004), sosiaalihuoltolaki (1301/2014) ja sosiaalihuollon asiakaslaki (812/2000), sekä kansainväliset säädökset, kuten YK:n yleissopimus lasten oikeuksista (SopS 60/1991). Perustuslaissa (731/1999) on määritetty, että jokaisella on oikeus yhdenvertaiseen kohteluun (6 §) sekä ihmisarvoisen elämän edellyttämään sosiaaliturvaan (19 §). Näissä lainkohdissa on myös erikseen määritelty, että lapsilla on yhtä lailla oikeus tasavertaiseen kohteluun sekä julkisen vallan sosiaali- ja terveystalouteihin, mikäli lapsen hyvinvointi ja yksilöllinen kasvu ovat vaarantuneet (PL 731/1999, 6 §, 19 § 3 mom.). Silloin lastensuojelun on ”— *turvettava lapsen hyvä hoito ja kasvatusta, lapsen ikään ja kehitystasoon nähden tarpeellinen valvonta ja huolenpito sekä lapsen oikeus tasapainoiseen kehitykseen ja hyvinvointiin*” (LSL 417/2004, 4 a §).

Lastensuojeluasia tulee vireille usein lastensuojeluilmoituksen tai hakemuksen myötä, ”— *tai kun sosiaalityöntekijä tai muu lastensuojelun työntekijä on saanut muutoin tietää mahdollisesta lastensuojelun tarpeesta olevasta lapsesta*” (LSL 417/2004, 26 § 1 mom.). Vireilletulon jälkeen arvioidaan mahdollinen kiireellinen lastensuojelun tarve ja käynnistetään palvelutarpeen arviointi (LSL 417/2004, 26 § 2–3 mom.; SHL 1301/2014, 36 §). Lastensuojelun asiakkuus alkaa, jos palvelutarpeen arvion jälkeen todetaan lapsen hyvinvoinnin ja kehityksen olevan vaarassa hänen kasvuolosuhteidensa tai oman toimintansa takia. Lastensuojelun asiakkuus voidaan aloittaa, vaikka aiemmat ehdot eivät toteudu, jos lapsi muuten tarvitsee lastensuojelulain mukaisia tukitoimia tai palveluita. (LSL 417/2004, 27 §.)

Lastensuojelun palvelut on jaoteltu kolmeen osa-alueeseen asiakkaiden tuentarpeiden ja toimenpiteiden vaativuuden perusteella. Avohuollon tukitoimet on tarkoitettu tukemaan lapsen hyvinvointia ja kasvua tämän asuessa ensisijaisesti kotona. Avohuollon tukitoimia ovat muun muassa tehostettu perhetyö ja perhekuntoutus, mutta myös julkisen sektorin palveluita, kuten terveydenhuollon palveluita ja terapiaa, voidaan järjestää avohuollon tukitoimena (LSL 417/2004, 36–37 §; THL 2024a). Jos lapsen hyvinvointi tai kasvuolosuhteet ovat vaarantuneet, lapsi voidaan avohuollon tukitoimena kiireellisesti sijoittaa kodin ulkopuolelle enintään 30 päiväksi kerrallaan (LSL 417/2004, 37 b–40 §). Mikäli huostaanoton kriteerit täyttyvät tai avohuollon tukitoimet todetaan riittämättömiksi, lapsi voidaan ottaa huostaan, jolloin asiakkuus siirtyy sijaishuoltoon (LSL 417/2004, 9–10 luku). Sijaishuoltopaikkana toimii usein perhehoito eli sijaisperhe tai lastensuojelulaitos, mutta lapsi voidaan sijoittaa myös esimerkiksi sukulaisperheeseen. Sijoituspaikan valinnassa keskeisintä on lapsen turvaaminen, mutta sijoituksessa tulee huomioida perhe- ja läheissuhteiden säilyttäminen sekä muiden olosuhteiden, kuten koulun tai terveydenhuollon, jatkuvuus. (LSL 417/2004, 49–50 §.) Sijoituksen tarpeellisuutta arvioidaan säännöllisesti, sillä huostaanotto on voimassa vain toistaiseksi (LSL 417/2004, 47 § 1 mom.) ja huostassapidon jatkumista arvioidaan asiakassuunnitelman tarkistamisen yhteydessä (47 § 2 mom.). Kolmantena lastensuojelun osa-alueista on jälkihuolto, johon lapsi tai nuori on oikeutettu huostaanoton tai vähintään puolivuotta yhtäjaksoisesti kestäneen avohuollon sijoituksen päätyttyä. Oikeus jälkihuoltoon kuitenkin loppuu viisi vuotta sijoituksen päättymisestä, tai kun nuori täyttää 23 vuotta. (LSL 417/2004, 75 §.) Tässä tutkielmassa käsittelem lastensuojelua pääasiallisesti avohuollon ja sijaishuollon kontekstissa.

Kokonaisuutena lastensuojelu on laaja niin palveluiltaan kuin asiakaskunnaltaan. Lastensuojelua myös kehitetään jatkuvasti, vaikka kehittäminen onkin yksittäisten hyvinvointialueiden vastuulla (LSL 417/2004, 11 §). Muuttuvan kokonaisuuden hallitseminen vaatii sosiaalityöntekijöiltä sekä muilta ammattilaisilta huomattavasti ammattitaitoa. Seuraavaksi erittelen lastensuojelun asiakastyöskentelyä osana sosiaalityöntekijän ammatillista työnkuvaa.

3.2 Asiakastyö lastensuojelussa

Sosiaalihuollon ammattihenkilölain mukaan sosiaalityöntekijä ” — *vastaa sosiaalityön ammatillisesta johtamisesta sekä yksilöiden, perheiden ja yhteisöjen sosiaalisen tuen ja palvelujen tarpeeseen vastaavasta sosiaalityön asiakas- ja asiantuntijatyöstä sekä sen vaikutusten seurannasta ja arvioinnista*” (AmmattihenkilöL 817/2015, 9 § 1 mom.). Lastensuojelussa tämä tar-

koittaa käytännössä palveluyksiköstä riippuen lapsen tilanteen arviointia, palveluiden järjestämistä ja päätöksentekoa (AmmattihenkilöL 817/2015, 9 § 2 mom.; LSL 417/2004, 13 § 1 mom.) sekä hallinnollisia tehtäviä (esim. LSL 417/2004, 30 §, 33 §). Sosiaalityöntekijä siis toteuttaa lastensuojelutyötä (THL 2024b).

Asiakastyöskentely eli asiakkaiden tapaaminen ja mahdollisesti kotiin vietävä työskentely ovat keskeinen osa lastensuojelutyön toteuttamista. Yksinkertaisuudessaan asiakastyöskentelyssä on kyse kohtaamisesta ja inhimillisestä vuorovaikutuksesta. Ihanteellista on pyrkiä dialogiseen asetelmaan, jossa työntekijä ja asiakas ovat tasavertaisia: asiakas on oman elämänsä asiantuntija, kun taas sosiaalityöntekijällä on ammatillista osaamista. (Mönkkönen 2018.) Tämä korostuu myös lastensuojelulaissa (417/2004), jossa on määritetty lapsen osallisuudesta (luku 4) sekä lapsen, huoltajien ja muun läheisverkoston kanssa tehtävästä yhteistyöstä (esim. 29 § 2 mom., 34 § 3 mom., 45 § 3 mom.). Lapsen mielipide ja toivomukset tulee selvittää hänen kehitystasonsa huomioon ottaen (LSL 417/2004, 20 § 1 mom.), ja yli 12-vuotiaalla lapsella on oikeus tulla kuulluksi häntä koskevissa lastensuojeluasioissa (20 § 2 mom.). Lastensuojelun sosiaalityöntekijän tulee siis tarjota omaa ammatillista osaamistaan lapsen edun turvaamiseksi, mutta hänen on myös huomioitava lapsen ja huoltajien näkemykset.

Lastensuojelutyö on myös systeemistä ja moniammatillista. Systeemisessä työskentelyssä tarkastellaan lapsen ja perheen tilannetta kokonaisuutena eikä vain ongelmien kautta (Fagerström 2016, 14; Aaltio ym. 2019). Moniammatillisuus taas korostuu yhteistyössä, jota sosiaalityöntekijät tekevät niin sosiaali- ja perheohjaajien kuin lastensuojelun ulkopuolisten toimijoiden kanssa (Lahtinen, Peltonen, Petrelius, Pynnönen, Raivio, Santanen & Valli 2018). Lisäksi lastensuojelulaissa (417/2004, 14 §) määritetään, että lapsen vastuusosiaalityöntekijällä tulee olla käytettävissään moniammatillista asiantuntemusta. Yhteistyötä tehdään tarvittaessa myös muiden toimijoiden, kuten koulun, päiväkodin, terveydenhuollon sekä viranomaisten, kanssa (LSL 417/2004, 11 § 3 mom.).

Asiakastyöskentely on osa lastensuojelutyön toteuttamista, jota ohjaavat useat lait ja säädökset. Keskeisintä on lapsen edun toteutuminen, mikä vaatii vahvan ammatillisen osaamisen sekä kyvyn työskennellä tilanteiltaan ja näkemyksiltään moninaisten ihmisten kanssa. Siksi mentaalisuuden käsittely lastensuojelun asiakastyöskentelyn kontekstissa on merkityksellistä.

4 Tutkimusasetelma

4.1 Tutkielman tavoite ja tutkimuskysymykset

Tutkielmassani tarkastelen mentalisaation ilmentymistä lastensuojelun asiakastyöskentelyssä. Aiemman tutkimuksen perusteella vanhempien mentalisaation vaikutus lapsen kehitykseen ja kasvuoloihin voi olla huomattava. Tämä korostuu etenkin lastensuojelussa, jossa asiakasperheissä on erinäisiä konflikteja ja haasteita esimerkiksi vanhemmuudessa. Käsittelen mentalisaatiota sekä sosiaalityöntekijän, lastensuojelun asiakasperheiden että muiden toimijoiden näkökulmasta, sillä mentalisaation vaikutus asiakastyössä on dynaaminen. Toisin sanoen sosiaalityöntekijän mentalisaatiokyky vaikuttaa asiakkaiden mentalisaatioon ja asiakastyön vaikuttavuuteen, mutta myös asiakkaiden mentalisaatio- ja reflektiokyvyt vaikuttavat työskentelyyn ja sen tavoitteisiin. Lisäksi tarkastelen mentalisoivalle sosiaalityöntekijälle ominaisia piirteitä, ja miten ne ilmenevät asiakassuhteita käsittelevissä aineistoissa. Tavoitteenani on tuottaa uutta tietoa mentalisaatiosta lastensuojelun kontekstissa sekä lisätä tietoisuutta mentalisaation merkityksestä asiakastyöskentelyssä.

Tutkimuskysymykseni on:

- Miten mentalisaatio näkyy lastensuojelun asiakastyössä?

4.2 Tutkimusmenetelmät

Toteutan tutkielmani kuvailevana kirjallisuuskatsauksena ja aineiston analysoinnissa hyödynnän narratiivista yleiskatsausta. Kirjallisuuskatsauksen tavoitteena on luoda ja kehittää teoriaa sekä rakentaa kokonaiskuvaa valitusta aiheesta, mutta sen avulla voidaan myös arvioida olemassa olevaa teoriaa ja siten tunnistaa mahdollisia ongelmakohtia. Narratiivinen kirjallisuuskatsaus mahdollistaa aiheen tarkastelun kokonaisvaltaisesti, vaikka aineistomäärä on tyypillisesti suppeampi. (Salminen 2023; Vilka 2023.)

Koen narratiivisen yleiskatsauksen sopivan tutkielmaani, sillä haluan tarkastella laajasti mentalisaation ilmentymistä lastensuojelun asiakastyöskentelyssä. Yleiskatsaukselle tyypilliseen tapaan en ole systemaattisesti seulonut aineistoani, mutta tavoitteenani on muodostaa aineistoni pohjalta kokonaisvaltainen kuvaus mentalisaatiosta lastensuojelun asiakastyössä.

4.3 Aineisto

Aineiston olen kerännyt digitaalisia hakupalveluita ja tietokantoja hyödyntäen. Aluksi yhdistelin hakutermejä, kuten ”lastensuojelu”, ”asiakastyö”, ”mentalisaatio” ja ”reflektio” sekä englanniksi ”child protection OR child welfare”, ”mentalization”, ”reflective function” ja ”social work OR social service”, käyttäen Boolean operaattoreita (AND, OR, NOT). Tietokantoina käytin Volteria sekä Google Scholaria, mutta useimmat aineistot löytyivät hyödyntämällä Volterin hakurajauksia sekä ”Hae tähän viittaavia lähteitä” ja ”Hae tässä viitattuja lähteitä” -toimintoja. Keskeisimpinä hakurajauksina käytin 2015 jälkeen julkaistut vertaisarvioidut artikkelit englanniksi ja suomeksi. Lisäksi löysin muutaman artikkelin kirjoittamalla Volterin tekoälyavustajalle tutkimusaiheeseen liittyviä avauksia, kuten ”mentalisaatio lastensuojelussa” ja ”asiakastyökentely lastensuojelussa”.

Taulukko 1. Tutkielman aineistot

Tekijä(t)	Artikkelin nimi	Vuosi	Maa
Adkins, Reisz, Hasdemir & Fonagy	Family Minds: A randomized controlled trial of a group intervention to improve foster parents' reflective functioning	2022	Yhdysvallat
Casey	The evolving use of Mentalization informed thinking with the “Care Team” in the Irish statutory child protection system	2022	Irlanti
Ferguson, Warwick, Disney, Leigh, Cooner & Beddoe	Relationship-based practice and the creation of therapeutic change in long-term work: social work as a holding relationship	2022	Englanti
Heino & Kara	Luottamuksen rakentuminen vieraskielisen vanhemman ja työntekijän välillä lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden kuvaamana	2024	Suomi
Malcorps, Vliegen & Luyten	Childhood adversity and adolescent acting-out behaviors: the mediating role of mentalizing difficulties and epistemic vigilance	2024	Belgia
Rollins	Social Worker-Client Relationships: Social Worker Perspectives	2020	Australia
Rosso	When Parents Fail to Mind the Child: Lower Mentalizing in Parents Who Maltreat Their Children	2022	Italia
Sudland	Challenges and dilemmas working with high-conflict families in child protection casework	2020	Norja

Lopullinen aineistoni (Taulukko 1.) koostuu kahdeksasta vertaisarvioidusta artikkelista, jotka käsittelevät joko mentalisaatiota (n=4) tai asiakastyöskentelyä (n=4) lastensuojelun kontekstissa. Kaikissa paitsi yhdessä artikkelissa lastensuojelu on erikseen mainittu tai tutkimuksen kohteena. Hakurajausten mukaisesti artikkelit on julkaistu vuosina 2020–2024, ja ne ovat englannin- ja suomenkielisiä. Lisäksi aineistoni on rajautunut länsimaiseen kontekstiin, jotta tulokset olisivat verrattavissa suomalaisen lastensuojelutyöhön.

Aineistossa mentalisaatiota käsitellään lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden (Casey 2022), asiakasperheiden (Rosso 2022) sekä muiden toimijoiden, kuten sijaisvanhempien (Adkins, Reisz, Hasdemir & Fonagy 2022; Casey 2022), näkökulmasta, mikä korostaa mentalisaation dynaamista vaikutusta asiakassuhteessa. Yhdessä artikkeleista tutkitaan mentalisaation yhteyttä nuorten häiriökäyttäytymiseen ja lapsuuden haitallisiin kokemuksiin (Malcorps, Vliegen & Luyten 2024), mutta artikkeli ei käsittele aihetta lastensuojelun kontekstissa. Tutkimusaihe kuitenkin liittyy artikkelin lastensuojelun kontekstiin, sillä lapsen hyvinvoinnin ja kasvun vaarantavat tekijät, kuten häiriökäyttäytyminen ja lapsuuden haitalliset kokemukset, ovat peruste lastensuojelun asiakkuudelle.

Mentalisaatiota käsittelevää aineistoa oli rajatusti varsinkin lastensuojelun kontekstissa, joten päädyin aineistonhaussa valitsemaan artikkeleita, joissa mentalisaatiota ei käsitellä suoraan (Ferguson, Warwick, Disney, Leigh, Cooner & Beddoe 2022; Heino & Kara 2024; Rollins 2020; Sudland 2020). Näiden artikkeleiden kohdalla tarkastelen mentalisaation ilmenemistä asiakastyöskentelyn ja asiakassuhteiden rakentumisen kuvauksissa.

5 Mentalisaatio lastensuojelussa

Mentalisaatio näkyy lastensuojelutyössä jatkuvasti, mutta se ei välttämättä ole tiedostettua toimintaa. Mentalisaation vaikutus asiakastyöskentelyssä on dynaaminen, sillä niin sosiaalityöntekijät kuin asiakasperheet ja muut toimijat voivat omalla mentalisaatiollaan vaikuttaa merkittävästi asiakastyöskentelyyn ja asiakassuhteiden rakentumiseen. Aineistostani olen kerännyt keskeisiä piirteitä mentalisaatiosta lastensuojelun asiakastyöskentelyssä. Mentalisaatio on esimerkiksi osana luottamuksellisen asiakassuhteen rakentumista ja ylläpitämistä. Puutteellinen mentalisaatio voi vaikuttaa asiakastyöskentelyn laatuun, ja aineistoissa tuodaan esille, miten mentalisaatiokyvyn edistäminen voi myös olla työskentelyn tavoitteena. Lopuksi tarkastelen, millainen on mentalisoiva sosiaalityöntekijä.

5.1 Mentalisaatio lastensuojelun asiakastyöskentelyssä

5.1.1 Luottamuksellinen asiakassuhde

Aineistossa mentalisaation ja luottamuksellisen asiakassuhteen rakentamisen välinen yhteys kuvautuu moniulotteisena, sillä mentalisaation ilmenemiseen vaikuttaa huomattavasti asiakassuhteen laatu. Fergusonin, Warwickin, Disneyn, Leighn, Coonerin ja Beddoen (2022, 220) mukaan asiakassuhteen laatu on edellytys toimivalle sosiaalityölle ja muutokselle. He esittelevät artikkelissaan kannattelevan suhteen käsitteen (eng. *holding relationship*), joka toimii pohjana sille, miten sosiaalityöntekijät luovat ja ylläpitävät asiakassuhteita. Kannatteleva asiakassuhde on piirteiltään terapeuttinen ja ennalta-arvattava, ja sosiaalityöntekijä on asiakastyöskentelyssä henkisesti ja fyysisesti läsnä. (Ferguson ym. 2022.) Rollinsin (2020, 400) mukaan ”*suhteen rakentaminen edellyttää sosiaalityöntekijöiltä empaattista ja kunnioittavaa asennetta* —”. Eettisesti kannattelevassa suhteessa sosiaalityöntekijä tunnistaa oman vastuunsa ja vaikutuksensa asiakkaan tilanteeseen ja pystyy myös sanoittamaan sen. Eettinen kannattelevuus on siis keskeinen osa luottamuksellista asiakassuhdetta, jossa sosiaalityöntekijä pystyy refleктоimaan omaa rooliaan ja on tietoinen omasta valta-asemastaan asiakassuhteessa. (Ferguson ym. 2022.)

Aineistossa korostuu, miten lastensuojelussa luottamuksellisen suhteen rakentaminen vaatii aktiivista panostusta ja miten epäluottamus voi olla esteenä toimivalle sosiaalityölle. Heinon ja Karan (2024, 530) mukaan sosiaalityössä yhdistyvät luottamuksen kaksi muotoa: 1) luottamus henkilöitä tai henkilöryhmiä kohtaan sekä 2) luottavaisuus instituutioita tai järjestelmiä kohtaan. Lastensuojelussa on keskeistä, että asiakkaat luottavat työntekijöiden lisäksi lastensuojeluun instituutiona, sillä sosiaalityöntekijä käyttää asiakassuhteessa huomattavasti valtaa.

Asiakkaan luottamus sosiaalityöntekijää kohtaan vaatii haavoittuvuutta, sillä pelko tahdonvastaisista toimenpiteistä voi aiheuttaa asiakasvanhemmissa epäluottamusta (Heino & Kara 2024, 536). Aiemmat negatiiviset kokemukset viranomaisten ja sosiaalitoimen kanssa voivat olla haitallisia luottamuksellisen asiakassuhteen syntymiselle (Ferguson ym. 2022; Heino & Kara 2024). Epäluottamusta voi ilmetä myös asiakaslapsissa ja -nuorissa, joiden mentalisaatiokyky on puutteellinen ja joilla on haitallisia lapsuuden kokemuksia (Malcorps, Vliegen & Luyten 2024). Sen sijaan luottamusta lisäävät molemminpuolinen avoin keskustelu (Heino & Kara 2024), asenteeltaan vastaanottavainen sosiaalityöntekijä (Ferguson ym. 2022) sekä läsnäoloa vaativa sensitiivinen työote (Ferguson ym. 2022; Rollins 2020, 399). Myös sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta luottamus kuvautuu keskeisenä asiakastyöskentelyn ennalta-arvattavuutta lisäävänä tekijänä ja jopa lastensuojelutyön ”*peruspilarina*”. Parhaimmillaan luottamus on ”*myönteinen kehä*”, jossa asiakkaan luottamus sosiaalityöntekijää kohtaan vahvistaa myös sosiaalityöntekijän luottamusta asiakkaisiin ja päinvastoin. (Heino & Kara 2024, 536–537.)

5.1.2 Puutteellinen mentalisaatio lastensuojelussa

Lastensuojelun asiakkuuden taustalla voi olla useita tekijöitä, mutta keskeisin peruste asiakkuudelle on lapsen kasvun ja hyvinvoinnin vaarantuminen (PL 731/1999, 19 §; LSL 417/2004, 4 a §). Tutkimukset osoittavat, että asiakasvanhempien mentalisaatiokyky on suoraan yhteydessä lapsen hyvinvointiin (Rosso 2022; Sudland 2020). Samoin sijaisvanhempien mentalisaatiokyky vaikuttaa huomattavasti sijaislapsen hyvinvointiin (Casey 2022). Kasvattajien mentalisaation lisäksi lapsen oma puutteellinen mentalisaatiokyky voi johtaa lastensuojelun asiakkuutta vaativiin tilanteisiin (Malcorps ym. 2024; Casey 2022). Näissä aineistoissa lastensuojelun konteksti oli joko suoraan mainittu (Rosso 2022; Casey 2022; Sudland 2020) tai vahvasti implikoitu lastensuojelun asiakkuuden perusteiden täytyessä (esim. Malcorps ym. 2024).

Aineistoissa vanhempien puutteellinen tai estynyt mentalisaatio kuvautuu merkittävänä tekijänä lastensuojelun asiakastyössä. Rosson (2022) tutkimuksessa lapsiaan kaltoinkohtelevien vanhempien mentalisaatio- ja reflektiokyky osoittautuivat merkittävästi estyneiksi, mikä vaikutti muun muassa vanhempien kykyyn tulkita omia ja lastensa mielentiloja. Lapsiaan kaltoinkohtelevat vanhemmat saattoivat suoraan kieltäytyä refleктоimasta omaa toimintaansa tai sen vaikutusta lapsiinsa, ja sen sijaan he puolustelivat ja oikeuttivat tekojaan. (Rosso 2022, 5–6.) Vastaavaa ilmenee lastensuojelutapauksissa, joissa konflikti ja mentalisaation puute vaikuttavat vanhempien väliseen yhteistyöhön. Sudlandin (2020, 250) tutkimus osoittaa, että sosiaalityöntekijät kokevat vaativat eroperhetapaukset erittäin haastavina lastensuojelutyössä. Vanhempien

välinen vuorovaikutus on usein vihamielistä ja syyttelevää, ja muutosta toivotaan toisessa vanhemmassa enemmän kuin itsessä. Pahimmillaan vanhempien välinen konflikti päättyy lastensuojelutyön keskipisteeksi lapsen edun sijaan, ja lapsi päättyy niin sanotusti välikädeksi konfliktiin. Myös sosiaalityöntekijä voi joutua toimimaan sovittelijana. Tällaisissa tapauksissa sosiaalityöntekijän on pystyttävä säilyttämään neutraali asema vanhempien välisessä konfliktissa, jotta lapsen etu pysyisi työskentelyn keskiössä. (Sudland 2020, 250–252.) Toisaalta sosiaalityöntekijän pelko konfliktin eskaloitumisesta tai uusien ongelmien ilmenemisestä voi estää tätä tekemästä riittävän perusteellista sosiaalityötä (Sudland 2020, 252).

Aineistossa puutteellista mentalisaatiota tarkastellaan myös sijaisvanhemman ja -lapsen näkökulmasta. Casey (2022) tutkimustapauksessa sijaisvanhemman mentalisaatio oli estynyt tämän ja sijaislapsen välisen konfliktin seurauksena. Sijaisvanhempi ei siis kyennyt pohtimaan lapsen käytöksen taustalla olevia mielentiloja, mikä johti sijaisvanhemman ärsyyntymiseen ja kiukuttelun väärin tulkittamiseen. Sijaisvanhemman puutteellinen mentalisaatio johti siihen, että lapsi ilmaisi halua vaihtaa sijoituspaikkaa, koska hän tulkitsi sijaisvanhemman ”*vihaavan häntä*”. (Casey 2022, 48–52.) Väärinymmärrys ja mentalisaation puute johtivat konfliktin eskaloitumiseen ja siten myös lastensuojelutyö kohdistui sijaisvanhemman ja -lapsen väliseen suhteeseen. Casey (2022) tapauksessa myös sijaislapsi oli kykenemätön mentalisoimaan sijaisvanhempansa toiminnan tarkoituksia, mikä johti kärjistyneeseen tulkintaan. Tapauksessa korostuu se, miten kumpikin osapuoli tukeutui mentalisaatiota edeltävään psyykkisen vastaavuuden tilaan, jossa oma tunnekokemus vastaa todellisuutta (Casey 2022, 50–52).

Malcorps ym. (2024) puolestaan tarkastelevat nuorten häiriökäyttäytymisen, lapsuuden haitallisten kokemusten eli ACE-kokemusten (eng. *Adverse Childhood Experiences*) sekä puutteellisen mentalisaation ja episteemisen valppauden välisiä yhteyksiä. Häiriökäyttäytymiseksi nimetään muun muassa itsensä vahingoittaminen, päihteiden käyttö sekä aggressiivisuus. Tutkimus osoittaa, että nuorten häiriökäyttäytyminen on yhteydessä heikkoon mentalisaatiokykyyn sekä episteemiseen valppauteen eli toisen osapuolen tarjoaman tiedon tarkoituksellisuuden ja aitouden epäilemiseen (Malcorps ym. 2024, 2157). Tutkimuksen mukaan puutteellisen mentalisaatiokyvyn ja episteemisen valppauden taustalla on usein myös laajat ACE-kokemukset, kuten psyykkistä ja fyysistä väkivaltaa tai laiminlyöntiä, jotka vaikuttavat haitallisesti lapsen aivojen kehitykseen ja erityisesti mentalisaatioon, tunteiden säätelyyn ja sosiaaliseen kognitioon osallistuviin aivoalueisiin. ACE-kokemukset voivat johtaa itsesuojelun priorisoimiseen ja muiden ihmisten ajatusten ja aikomusten pohtimisen välttelyyn. (Malcorps ym. 2024, 2159.)

Vaikka Malcorpsin ym. (2024) tutkimus ei ole toteutettu lastensuojelun kontekstissa, heidän tutkimustuloksensa puutteellisen mentalisaation yhteydestä lapsen hyvinvoinnin ja kehityksen vaarantavaan häiriökäyttäytymiseen ja ACE-kokemuksiin heijastavat sekä Rosson (2022) että Caseyn (2022) tuloksia. Aineiston pohjalta voidaan todeta ensisijaisen huoltajan puutteellisella mentalisaatiokyvyllä olevan negatiivinen vaikutus lapsen mentalisaatiokyvyn kehittymiseen ja hyvinvointiin (Rosso 2022; Casey 2022), mutta myös lapsen heikko tai kehittymätön mentalisaatiokyky voi vaikuttaa hänen käytökseensä, ja siten vaarantaa hänen hyvinvointinsa (Casey 2022; Malcorps ym. 2024). Mentalisaatiokyvyn kehittäminen voikin usein päätyä lastensuojelun asiakastyöskentelyn kohteeksi.

5.1.3 Mentalisaatio asiakastyöskentelyn tavoitteena

Lastensuojelussa keskeisenä tavoitteena on usein muutos lapsen tai koko perheen tilanteeseen. Sekä aikuisten että lapsen oma puutteellinen mentalisaatio voi aiheuttaa lapselle huomattavaa psyykkistä haittaa (Rosso 2022; Casey 2022; Malcorps ym. 2024). Tällaisissa tapauksissa lastensuojelussa tavoiteltava muutos voi olla reflektiivisen toimintakyvyn edistäminen ja mentalisoivan asenteen kehittäminen (Adkins ym. 2022; Casey 2022; Rosso 2022; Malcorps ym. 2024).

Aineistossa mentalisaatiokykyä kehittävä koulutus sekä asenteeltaan mentalisoiva sosiaalityöntekijä osoittautuvat olennaisiksi mentalisaation kehittämisen kannalta. Adkinsin ym. (2022) ja Caseyn (2022) tutkimuksissa sijaisvanhempien sekä sijaislapsen mentalisaatio- ja reflektiokyvyn kehittäminen osoittautuu mahdolliseksi ja toivotuksi tavoitteeksi. Sijaisvanhemmille suunnattu mentalisaatioon pohjautuva psykoedukationaalinen koulutus voi kehittää heidän reflektiokykyään vähentämällä taipumusta mentalisaatiota edeltäviin toimintatapoihin, kuten psyykkiseen vastaavuuteen tai teleologiseen päättelyyn (Adkins ym. 2022, 1186). Lisäksi koulutuksen todettiin vähentävän merkittävästi vanhemmuuteen liittyvää stressiä (eng. *parenting stress*) lapsen ja sijaisvanhemman välisissä ongelmatilanteissa. Toisaalta mentalisaatioon pohjautuvan koulutuksen saaneen koeryhmän ja tyypillisen sijaisvanhemman koulutuksen saaneen kontrolliryhmän välillä ei ilmennyt tilastollisesti merkittävää eroa uteliasuudessa lapsen mielentiloja kohtaan. Kuusi viikkoa koulutuksen jälkeen ei myöskään havaittu merkittävää muutosta sijaislasten tunne- ja käytöshaasteisiin. (Adkins ym. 2022, 1187–1188.)

Caseyn (2022) tutkimustapauksessa asiakkaiden mentalisaation kehittäminen ilmenee sosiaalityöntekijän työskentelyn kautta. Kun sijaisvanhemman mentalisaatio- ja reflektiokyvyt olivat

estyneet sijaislapsen ja -vanhemman välisen konfliktin seurauksena, sosiaalityöntekijän sopeutuva, utelias ja avoin asenne auttoivat sijaisvanhempaa tulemaan ymmärretyksi sekä palauttamaan mentalisoivan asenteen. Mentalisoiva sosiaalityöntekijä oli siis tietoisesti valinnut säilyttää uteliaan asenteen sen sijaan, että olisi alkanut kyseenalaistamaan sijaisvanhemman virheellistä tulkintaa lapsen käyttäytymisestä. Samoin sijaislapsen kanssa keskustellessaan sosiaalityöntekijä keskittyi lapsen virheellisen tulkinnan kyseenalaistamiseen sijaan ymmärtämään tämän ajattelun taustalla olevia tekijöitä. (Casey 2022, 49–52.) Molemmissa tilanteissa sosiaalityöntekijä pystyi omalla toiminnallaan auttamaan mentalisoivan asenteen palauttamisessa.

Useammassa aineistossa mentalisaation kehittäminen ja mentalisaatioon pohjautuvat interventiot kuvautuvat merkittäviksi. Adkins ym. (2022) ja Rosso (2022) toteavat ensisijaisen huoltajan puutteellisen mentalisaation olevan haitallinen lapselle ja korostavat vanhemmille suunnattujen mentalisaatioon pohjautuvien interventioiden olevan keskeisiä lapsen hyvinvoinnin turvaamisen kannalta. Casey (2022) huomauttaa, että sijaisvanhemman roolissa toimivan aikuisen on kyettävä säilyttämään reflektiokykynsä tai vähintään utelias asenne lapsen mielentiloja kohtaan ja että mentalisaatiota voidaan edistää sosiaalityön avulla. Myös Malcorps ym. (2024) painottavat mentalisaatiokyvyn vahvistamista osana ACE-kokemuksia omaavien nuorten kanssa tehtävää psykoterapeuttista työtä sekä mentalisoivan asenteen omaksumista ammattilaisen roolissa.

5.2 Mentalisoiva sosiaalityöntekijä

Aineistossa toistuu monia lastensuojelun sosiaalityöntekijälle keskeisiä ominaisuuksia ja taitoja, jotka ovat yhteydessä mentalisaatioon. Näitä ominaisuuksia ovat muun muassa reflektiokyky, tunnetaidot, empatia ja kärsivällisyys (Rollins 2020; Casey 2022; Ferguson ym. 2022). Aineistossa esiintyy myös useita sosiaalityöntekijän ammatilliseen toimintaan ja asennoitumiseen liittyviä piirteitä, jotka ovat kytköksissä mentalisaatioon. Esimerkiksi utelias, avoin ja ennakkoluuloton asenne sekä neutraalin aseman säilyttäminen konfliktitilanteissa kuvautuvat merkityksellisenä mentalisoivan sosiaalityöntekijän asiakastyöskentelyssä (Casey 2022; Ferguson ym. 2022; Sudland 2020).

Utelias ja avoin asenne kuvautuu merkitykselliseksi osaksi lastensuojelun sosiaalityöntekijän roolia (Ferguson ym. 2022; Casey 2022). Casey (2022) tutkimustapauksessa sosiaalityöntekijä vastasi sijaisvanhemman sekä lapsen kertomaan uteliaasti sen sijaan, että olisi alkanut heti kyseenalaistamaan kummankaan ajatusten tai toimien oikeellisuutta. Uteliaan asenteen säilyttä-

minen lopulta auttoi sekä sijaisvanhemman että -lapsen mentalisoivan asenteen palauttamisessa. Fergusonin ym. (2022, 222) mukaan sosiaalityöntekijän avoimuus ja vastaanottavaisuus asiakkaan mielentiloja ja kokemuksia kohtaan ovat keskeisiä kannattelevassa asiakassuhteessa, ja asiakkaat usein hyötyvät siitä tiedostamattaankin.

Aineistossa korostuu sosiaalityöntekijän vastuu mentalisoivan asenteen säilyttämisestä. Sosiaalityöntekijä on Rollinsin (2020, 399) mukaan suhdetta rakentava toimija, joten on oleellista, että sosiaalityöntekijä suhtautuu asiakkaisiin kunnioittavasti, sensitiivisesti ja empaattisesti (Rollins 2020; Ferguson ym. 2022). Tämä voi tarkoittaa esimerkiksi sitä, että sosiaalityöntekijä antaa asiakkaalleen tilaa kertoa kokemuksistaan ja ajatuksistaan (esim. Casey 2022). Sosiaalityöntekijää kuvaillaan myös luotettavana vihan ja asiakkaiden muiden voimakkaiden tunteiden vastaanottajana (Ferguson ym. 2022; Sudland 2020), mutta haastavien asiakkaiden kanssa työskentely voi aiheuttaa sosiaalityöntekijässään voimakkaita tunteita ja turhautumista (Sudland 2020, 252). Haastavissa asiakastapauksissa sosiaalityöntekijän pitää kuitenkin pystyä navigoimaan asiakkaiden puutteellisen mentalisaation (Casey 2022) sekä neutraalin aseman säilyttämisen välillä (Sudland 2020, 251). Toimivan mentalisaatiokyvyn omaava sosiaalityöntekijä pystyy refleктоimaan asiakkaan toimintaa ja tunnereaktioita sekä syitä niiden taustalla menemättä mukaan asiakkaan tunnereaktioihin. Laadukkaan asiakastyöskentelyn kannalta on tärkeää, että sosiaalityöntekijä pyrkii säilyttämään mentalisoivan asenteen ja tunnistamaan, milloin asiakas ei ole kykenevä refleктоivaan ja rakentavaan keskusteluun tai tekee virheellisiä tulkintoja omasta tai muiden toiminnasta. (Casey 2022.)

6 Johtopäätökset

Tässä tutkielmassa tarkastelin, miten mentalisaatio ilmenee lastensuojelun asiakastyössä. Mentalisaatiolla tarkoitetaan kykyä ja halua hahmottaa käyttäytymisen taustalla olevia mielentiloja, kuten tunteita, ajatuksia ja tarkoitusta (Fonagy 1991; Pajulo ym. 2015; Fonagy & Allison 2012). Mentalisaation voidaan ajatella ohjaavan sitä, miten ihmiset tulkitsevat toisiaan ja miten he tulevat ymmärretyksi vuorovaikutustilanteissa, minkä takia halusin tarkastella mentalisaatiota lastensuojelun kontekstissa. Aineistoni pohjalta olen voinut todeta mentalisaation olevan oleellinen osa luottamuksellisen asiakassuhteen rakentumista sekä tavoitteellista asiakastyöskentelyä. Lisäksi olen havainnut mentalisoivalle sosiaalityöntekijälle ominaisia piirteitä, joiden voidaan ajatella olevan hyödyllisiä kaikessa terapeutisessa työssä.

Luottamuksellinen suhde kuvataan edellytyksenä vaikuttavalle asiakastyöskentelylle, ja sen luominen vaatii sosiaalityöntekijältä ennalta-arvattavuutta ja sensitiivisyyttä (Ferguson ym. 2022; Rollins 2020) sekä vastavuoroista avoimuutta (Heino & Kara 2024). Haitalliset lapsuuden kokemukset sekä negatiiviset kokemukset viranomaisten kanssa voivat aiheuttaa epäluottamusta lastensuojelua kohtaan (Heino & Kara 2024; Malcorps ym. 2024), mikä voi olla esteenä asiakassuhteen rakentumiselle ja lastensuojelutyön toteutumiselle (Ferguson ym. 2022).

Vanhempien tai muun ensisijaisen huoltajan mentalisaatiokyvyllä on huomattava vaikutus lapsen hyvinvointiin ja kehitykseen (Rosso 2022; Sudland 2020; Casey 2022). Esimerkiksi Rosson (2020) tutkimuksessa lapsiaan kaltoinkohtelevien vanhempien mentalisaatiokyky kuvautuu puutteellisena, mikä vaikuttaa vanhempien kykyyn tulkita omia ja lastensa mielentiloja. Lisäksi lapsen tai nuoren oma puutteellinen mentalisaatiokyky voi vaikuttaa hänen hyvinvointiinsa (Malcorps ym. 2024). Puutteellinen mentalisaatio voikin olla lastensuojelun asiakastyön kohteena. Mentalisaatioon pohjautuva koulutus (Adkins ym. 2022) sekä asenteeltaan mentalisoiva sosiaalityöntekijä (Casey 2022) osoittautuivat olennaisiksi mentalisaation kehittämisen kannalta. Myös Malcorps ym. (2024) korostavat mentalisoivan asenteen omaksumista ammattilaisen roolissa.

Mentalisoiva sosiaalityöntekijä on asenteeltaan utelias ja avoin (Casey 2022; Ferguson ym. 2022) sekä suhtautumiseltaan sensitiivinen ja empaattinen (Rollins 2020). Sosiaalityöntekijä pystyy mentalisoivan asenteen säilyttämällä tarjoamaan asiakkaille turvallisen tilan käsitellä haastaviakin tunteita (Casey 2022; Ferguson ym. 2022), vaikka se voi aiheuttaa sosiaalityönte-

kijälle henkistä kuormitusta (Sudland 2020). Mentalisoivan sosiaalityöntekijän pitää reflektoida asiakkaan mielentilojen lisäksi myös omaa asennettaan, mikä on Fergusonin ym. (2022) mukaan osa eettisesti kannattelevaa suhdetta. Sosiaalityöntekijä kuvautuukin olevan vastuussa mentalisoivan asenteen säilyttämisestä ja ylläpitämisestä (Casey 2022).

Lastensuojelun ensisijainen tavoite on lapsen edun toteutuminen (LSL 417/2004, 4 §; SopS 60/1991, 3 art.). Tutkimukset osoittavat vanhempien puutteellisen mentalisaation ja lapsuuden haitallisten kokemusten vaikuttavan negatiivisesti lapsen hyvinvointiin ja mentalisaatiokyvyn kehittymiseen (Fonagy ym. 2002; Bogdanović ym. 2023; Malcorps ym. 2024). Vanhempien puutteellinen mentalisaatio voi ilmetä esimerkiksi lapsen kaltoinkohteluna, kuten väkivaltana tai tarpeiden laiminlyömisinä (Rosso 2020), kun taas lapsen puutteellinen tai kehittymätön mentalisaatio voi johtaa häiriökäyttäytymiseen, kuten itsensä vahingoittamiseen ja päihteiden käyttöön (Malcorps ym. 2024). Nämä tekijät voivat olla perusteena lastensuojelun asiakkuudelle (LSL 417/2004, 27 §), mikä liittyy mentalisaation olennaisesti lastensuojeluun.

Mentalisaatio on muovautuva ominaisuus, jota voidaan kehittää muun muassa psykoterapian tai muiden psykoedukatiivisten työmenetelmien avulla (esim. Luyten ym. 2020; Luyten ym. 2019; Allen ym. 2008). Tulokseni osoittavat, että mentalisaatiota voidaan kehittää myös sosiaalityön kontekstissa. Esimerkiksi sijaisvanhemmille suunnattu mentalisaatioon pohjautuva koulutus auttaa kehittämään mentalisaatiota vähentämällä taipumusta mentalisaatiota edeltäviin toimintatapoihin, kuten liian konkreettiseen teleologiseen päättelyyn tai tunteisiin pohjautuvaan psyykkiseen vastaavuuteen (Adkins ym. 2022; Fonagy & Bateman 2019). Myös Casey (2022) tutkimuksessa korostuu se, miten ihmiset usein tekevät virheellisiä tai ennenaikaisia päätelmiä muiden toiminnasta, jos he eivät ymmärrä taustalla olevia mielentiloja.

Mentalisaation ja lastensuojelun asiakastyöskentelyn välillä on dynaaminen yhteys. Mentalisaatio vaikuttaa asiakastyöskentelyyn, mutta myös asiakastyöskentely voi vaikuttaa mentalisaation ilmenemiseen. Mentalisaation dynaamisuus ilmenee esimerkiksi luottamuksellisen asiakassuhteen rakentumisessa ja asiakastyöskentelyn etenemisessä. Jos sosiaalityöntekijä säilyttää uteliaan mentalisoivan asenteen ja on vastaanottavainen asiakkaan vaikeillekin tunteille, asiakas on todennäköisemmin valmis yhteistyöhön. Sen sijaan välinpitämätön, skeptinen tai kiireinen sosiaalityöntekijä tuskin herättää luottamusta asiakkaassa. Tavoitteellinen asiakastyöskentely edellyttää luottamuksellista suhdetta (Ferguson ym. 2022; Heino & Kara 2024). Mentalisaatio voi osaltaan lisätä avoimuutta ja kannattelevuutta asiakassuhteeseen, mutta luot-

tamuksellinen asiakassuhde mahdollistaa myös mentalisoivan asenteen kehittämisen. Mentalisaation kehittymistä voikin verrata Heinon ja Karan (2024) ”*myönteiseen kehään*”, jossa luottamuksen sijaan mentalisaatio lisää mentalisaatiota.

Tuloksissa korostuu sosiaalityöntekijän vastuu asiakastyön toteuttamisessa ja luottamuksen rakentamisessa (Ferguson ym. 2022; Heino & Kara 2024; Rollins 2020; Sudland 2022), mutta etenkin mentalisoivan asenteen säilyttäminen ja asiakkaan mentalisaation edistäminen kuvautuvat sosiaalityöntekijän vastuualueiksi (Casey 2022). Tämä korostaa tietoisien mentalisaation ulottuvuuden merkitystä asiakastyöskentelyssä. Tietoinen mentalisaatio on harkittua toimintaa, joka vaatii yksilöltä tarkkaavaisuutta ja reflektointia (Fonagy & Bateman 2019). Kuten Casey (2022) tapaus osoittaa, sosiaalityöntekijän kyky säilyttää tarkoituksenmukainen utelias asenne asiakasta kohtaan voi vaikuttaa positiivisesti asiakastyöskentelyyn. Vastuu ammatillisen roolin ylläpitämisestä tarkoittaa kuitenkin sitä, että sosiaalityöntekijän tulee olla asianmukainen asiakkaan suhtautumisesta huolimatta. Sosiaalityöntekijät kohtaavat asiakkaita vaikeissa elämäntilanteissa, joten he joutuvat myös ottamaan vastaan voimakkaita negatiivisia tunteita. Tämä vaatii työntekijöiltä huomattavasti henkisiä resursseja sekä ammatillista osaamista. (Sudland 2022; Ferguson ym. 2022; Rollins 2020.) Uteliaisuus, avoimuus, ennakkoluulottomuus, reflektiivisyys ja empatia voidaan mieltää sosiaalityöntekijöille olennaisiksi piirteiksi ilman, että puhutaan ollenkaan mentalisaatiosta. Mentalisaatio voi jo olla osa useiden sosiaalityöntekijöiden työskentelymenetelmiä. Väitän, että mentalisaation vakiinnuttaminen osaksi sosiaalityöntekijöiden sanastoa sekä työskentelyä voi olla eduksi mentalisoivan asenteen säilyttämiseksi lastensuojelun asiakastyössä sekä muilla sosiaalityön kentillä.

Toimivan mentalisaatiokyvyn ja mentalisoivan vuorovaikutuskulttuurin kehittäminen on eduksi sekä yksilölle että yhteisölle (Luyten ym. 2019; Pajulo ym. 2015), mikä korostaa tutkielmani tarpeellisuutta. Kuten aineistonhaku osoitti, mentalisaatiota käsittelevää tutkimusta lastensuojelun kontekstissa on tehty vähän kansainvälisesti eikä Suomessa juuri ollenkaan. Alun perin tarkoitukseni oli käsitellä aiheitani myös neuropsykiatrisesti oireilevien asiakkaiden näkökulmasta, mutta aineiston kannalta tämä näkökulma olisi jäänyt suppeaksi. Siksi osa aineistostani ei käsittele mentalisaatiota (Ferguson ym. 2022; Heino & Kara 2024; Rollins 2020), ja yksi tutkimuksista ei ole toteutettu lastensuojelun kontekstissa (Malcorps ym. 2024). Toinen kehityskohde tutkielmassani ilmenee myös aineistossa. Mentalisaation hyödyllisyydestä ja merkityksellisyydestä sosiaalityössä on vain vähän empiiristä näyttöä, ja tutkimusten otokset ovat liian pieniä tulosten yleistettävyyden kannalta (Casey 2022; Adkins ym. 2022). Tämä kuitenkin korostaa entisestään jatkotutkimuksen tarvetta.

Lastensuojelun sosiaalityöntekijällä on paljon valtaa mutta myös paljon vastuuta. Vaikka mentalisoivan asenteen ylläpitäminen haastavissa asiakastapauksissa voi olla kuormittavaa, sen hyödyntäminen asiakastyössä voi auttaa rakentamaan ymmärrystä työntekijän ja asiakkaan välillä. Mentalisaation sisällyttäminen osaksi lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden koulutusta ja työkulttuuria voi osoittautua ratkaisevaksi. Vastaava muutos kuitenkin vaatii tarkoituksenmukaisia toimenpiteitä ja ennen kaikkea uteliasuutta.

Lähteet

- Aaltio, E., Isokuortti, N., & Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. (2019). *Systeemisen lastensuojelun toimintamallin ydinelementit : kuvaus asiakastason ydinelementeistä, tavoitteista ja toimintamekanismeista*. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Työpaperi 33/2019. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-419-6>
- Allen, J. G., Fonagy, P., & Bateman, A. (2008). *Mentalizing in clinical practice* (1st ed.). American Psychiatric Publishing.
- Aras, A., Fonagy, P., Campbell, C., & Rosan, C. (2024). What do we know about parental embodied mentalizing? A systematic review of the construct, assessment, empirical findings, gaps and further steps. *Attachment & Human Development*, 26(6), 588–624. <https://doi.org/10.1080/14616734.2024.2421432>
- Bogdanović, A., Radev, M. T., & Stanojević, T. S. (2023). Disorganized attachment, mentalization and dissociation in context of childhood trauma: Implications for depressive symptoms. *Child Abuse Review*, 32(2), Article e2798. <https://doi.org/10.1002/car.2798>
- Civil, T. (2018). Lapsen ja perheen kohtaaminen lastensuojelun avohuollossa – Tarkastelua systeemisestä näkökulmasta. Teoksessa Petrelius, P., & Eriksson, P. (toim.) *Uudistuva lastensuojelu : kohti asiakkaiden ja ammattilaisten yhteistoimintaa*. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Työpaperi 32/2018, 96–109. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-208-6>
- Fagerström, K. (2016). *Ihmissuhteita rakentava ja ylläpitävä lastensuojelu: Hackneyn malli ja systeminen käytäntö lastensuojelutyössä*. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Työpaperi 42/2016. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-778-7>
- Fonagy, P. (1991). Thinking about thinking: some clinical and theoretical considerations in the treatment of a borderline patient. *International Journal of psychoanalysis*, 72(4), 639–656.
- Fonagy, P., & Allison, E. (2012). What is mentalization? : The concept and its foundations in developmental research. In Midgley, N., & Vrouva, I. (Eds.) *Minding the Child: Mentalization-Based Interventions with Children, Young People and their Families* (1st ed.). Routledge, 11–34. <https://doi.org/10.4324/9780203123003>
- Fonagy, P., Allison, E., & Campbell, C. (2019). Mentalizing, Resilience, and Epistemic Trust. In Bateman, A., & Fonagy, P. (Eds.) *Handbook of mentalizing in mental health practice* (2nd ed.). American Psychiatric Association Pub, 102–123.

- Fonagy, P., & Bateman, A. (2019). Introduction. In Bateman, A., & Fonagy, P. (Eds.) *Handbook of mentalizing in mental health practice* (2nd ed.). American Psychiatric Association Pub, 3–20.
- Fonagy, P., Gergely, G., & Jurist, E.L. (Eds.) (2002). *Affect Regulation, Mentalization and the Development of the Self* (1st ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780429471643>
- Fonagy, P., & Target, M. (1997). Attachment and reflective function: Their role in self-organization. *Development and Psychopathology*, 9(4), 679–700.
<https://doi.org/10.1017/S0954579497001399>
- Kalland, M. (2017). Mentalisaatiokyky vanhemmuudessa. Teoksessa Laitinen, I., & Ollikainen, S. (toim.) *Mentalisaatio : teoriasta käytäntöön*. Therapie-säätiö, 131–150.
- Lahtinen, P., Peltonen, R., Petrelius, P., Pynnönen, J., Raivio, M., Santanen, J., & Valli, M. (2018). Systeminen työote lastensuojelun perhehoidossa. Teoksessa Petrelius, P., & Eriksson, P. (toim.) *Uudistuva lastensuojelu : kohti asiakkaiden ja ammattilaisten yhteistoimintaa*. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Työpaperi 32/2018, 110–120.
<https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-208-6>
- Laki sosiaalihuollon ammattihenkilöistä (817/2015). Finlex. Haettu 8.11.2025 osoitteesta: <https://www.finlex.fi/fi/lainsaadanto/2015/817>
- Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (812/2000). Finlex. Haettu 8.11.2025 osoitteesta: <https://www.finlex.fi/fi/lainsaadanto/2000/812>
- Lastensuojelulaki (417/2007). Finlex. Haettu 8.11.2025 osoitteesta: <https://www.finlex.fi/fi/lainsaadanto/2007/417>
- Luyten, P., Campbell, C., Allison, E., & Fonagy, P. (2020). The Mentalizing Approach to Psychopathology: State of the Art and Future Directions. *Annual Review of Clinical Psychology*, 16(1), 297–325. <https://doi.org/10.1146/annurev-clinpsy-071919-015355>
- Luyten, P., Malcorps, S., Fonagy, P., & Ensink, K. (2019). Assessment of Mentalizing. In Bateman, A., & Fonagy, P. (Eds.) *Handbook of mentalizing in mental health practice* (2nd ed.). American Psychiatric Association Pub, 37–62.
- Mönkkönen, K. (2018). *Vuorovaikutus asiakastyössä: asiakkaan kohtaaminen sosiaali- ja terveysalalla*. Gaudeamus. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-345-531-3>
- Pajulo, M., Salo, S., & Pyykkönen, N. (2015). Mentalisaatio ihmistä suojaavana tekijänä. *Duodecim*, 131(11), 1050–1057.
<https://www.duodecimlehti.fi/xmedia/duo/duo12278.pdf>

- Salminen, A. (2023). *Mikä kirjallisuuskatsaus? : Johdatus kirjallisuuskatsauksen tyyppeihin ja hallintotieteellisiin sovelluksiin.* (2. tarkistettu painos). Vaasan yliopiston raportteja 40. Vaasan yliopisto. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-395-081-8>
- Sosiaalihuoltolaki (1301/2014). Finlex. Haettu 15.12.2025 osoitteesta: <https://www.finlex.fi/fi/lainsaadanto/2014/1301>
- Suomen perustuslaki (731/1999). Finlex. Haettu 15.12.2025 osoitteesta: <https://www.finlex.fi/fi/lainsaadanto/1999/731>
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. (2024a). Lastensuojelun käsikirja. Lastensuojelun palvelujärjestelmä. [Online]. Haettu 15.12.2025 osoitteesta: <https://thl.fi/julkaisut/kasikirjat/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/mita-on-lastensuojelu/lastensuojelun-palvelujarjestelma>
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. (2024b). Lastensuojelun käsikirja. Lastensuojelun toimijoiden tehtävät, kelpoisuus, mitoitus ja täydennyskoulutus. [Online]. Haettu 15.12.2025 osoitteesta: <https://thl.fi/julkaisut/kasikirjat/lastensuojelun-kasikirja/toimijat-tyon-tuki-hallinto/hallinto/lastensuojelun-sosiaalityontekijan-kelpoisuus-ja-tehtavat>
- Vilkkä, H. (2023). *Kirjallisuuskatsaus metodina, opinnäytetyön osana ja tekstilajina.* Art House. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-884-944-8>
- Yleissopimus lapsen oikeuksista (SopS 60/1991). Finlex. Haettu 15.12.2025 osoitteesta: <https://www.finlex.fi/fi/valtiosopimukset/sopimussarja/1991/60>

Liitteet

Liite 1. Aineisto

- Adkins, T., Reisz, S., Hasdemir, D., & Fonagy, P. (2022). Family Minds: A randomized controlled trial of a group intervention to improve foster parents' reflective functioning. *Development and Psychopathology*, *34*(3), 1177–1191.
<https://doi.org/10.1017/S095457942000214X>
- Casey, T. (2022). The evolving use of Mentalization informed thinking with the 'Care Team' in the Irish statutory child protection system. *Journal of Social Work Practice*, *36*(1), 41–55. <https://doi.org/10.1080/02650533.2021.1922366>
- Ferguson, H., Warwick, L., Disney, T., Leigh, J., Cooner, T. S., & Beddoe, L. (2022). Relationship-based practice and the creation of therapeutic change in long-term work: social work as a holding relationship. *Social Work Education*, *41*(2), 209–227.
<https://doi.org/10.1080/02615479.2020.1837105>
- Heino, E., & Kara, H. (2024). Luottamuksen rakentuminen vieraskielisen vanhemman ja työntekijän välillä lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden kuvaamana. *Työelämän Tutkimus*, *22*(4), 527–554. <https://doi.org/10.37455/tt.142741>
- Malcorps, S., Vliegen, N., & Luyten, P. (2024). Childhood adversity and adolescent acting-out behaviors: the mediating role of mentalizing difficulties and epistemic vigilance. *European Child & Adolescent Psychiatry*, *33*(7), 2153–2162.
<https://doi.org/10.1007/s00787-023-02302-9>
- Rollins, W. (2020). Social Worker–Client Relationships: Social Worker Perspectives. *Australian Social Work*, *73*(4), 395–407.
<https://doi.org/10.1080/0312407X.2019.1669687>
- Rosso, A. M. (2022). When Parents Fail to Mind the Child: Lower Mentalizing in Parents Who Maltreat Their Children. *Frontiers in Psychology*, *13*, Article 853343.
<https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.853343>
- Sudland, C. (2020). Challenges and dilemmas working with high-conflict families in child protection casework. *Child & Family Social Work*, *25*(2), 248–255.
<https://doi.org/10.1111/cfs.12680>

Liite 2. Lyhenteet

AmmattihenkilöL, Sosiaalihuollon ammattihenkilölaki	Laki sosiaalihuollon ammattihenkilöistä (817/2015)
AsiakasL, sosiaalihuollon asiakaslaki	Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (812/2000)
LSL	Lastensuojelulaki (417/2007)
PL, perustuslaki	Suomen perustuslaki (731/1999)
SHL	Sosiaalihuoltolaki (1301/2014)
THL	Terveysten ja hyvinvoinnin laitos
YK	Yhdistyneet kansakunnat